

ВІДГУК

офіційного опонента Руденко Лариси Анатоліївни про дисертацію
Панькевич Олени Олександрівни
«Формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців
соціономічної сфери»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Ступінь актуальності обраної теми

Відповідно до сучасної освітньої парадигми система професійної освіти спрямована на забезпечення кожній особистості можливості здобуття належної фахової підготовки згідно з її потребами і здібностями, поступового та послідовного підвищення одержаної кваліфікації, вдосконалення ключових і професійних компетентностей протягом усього життя з урахуванням соціально-економічних вимог суспільства і запитів самої особистості.

Специфіка роботи фахівців соціономічних професій полягає в тому, що їхні професійні функції реалізуються у процесі взаємодії, яка передбачає вплив на людину, співпрацю з нею, узгодження певних аспектів, потребує вміння знаходити конструктивні стратегії спілкування, усвідомлено проникати в культуру співрозмовника, не втрачаючи при цьому власної індивідуальності.

Увага дослідниці зосереджена на підготовці майбутніх фахівців за спеціальностями «Журналістика» та «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», професійна діяльність яких ґрунтується на постійній, часом тривалій, взаємодії з людьми в різноманітних, у тому числі емоційно напружених і суспільно нестабільних ситуаціях. Зважаючи на це, фахівцям соціономічної сфери потрібно оволодіти не лише вміннями здобувати, обробляти, аналізувати й інтерпретувати інформацію, а й здатністю передавати її, впливаючи на свідомість людей, працювати в команді для вирішення професійних завдань тощо. У зв'язку з цим одним із провідних завдань їхньої професійної підготовки у закладах вищої освіти є формування в них компетентності щодо особливостей взаємодії у сфері професійної діяльності, принципів реалізації різних професійних ролей, умінь успішно виконувати свою роль в системі професійного середовища, тобто – у формуванні культури професійної взаємодії.

У контексті викладеного дисертаційне дослідження О. О. Панькевич «Формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери» є своєчасним і актуальним.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз тексту дисертації, автореферату і змісту публікацій О. О. Панькевич дають підстави для висновку про наукову обґрунтованість і достовірність представлених результатів. Ґрунтовне вивчення дисертанткою наукової літератури (274 найменування, з них 12 – іноземними мовами), дало змогу достатньо висвітлити філософський, психолого-педагогічний та соціальний аспекти досліджуваної проблеми; у цьому контексті уточними зміст

ВІДГУК

офіційного опонента Руденко Лариси Анатоліївни про дисертацію
Панькевич Олени Олександрівни
«Формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців
соціономічної сфери»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Ступінь актуальності обраної теми

Відповідно до сучасної освітньої парадигми система професійної освіти спрямована на забезпечення кожній особистості можливості здобуття належної фахової підготовки згідно з її потребами і здібностями, поступового та послідовного підвищення одержаної кваліфікації, вдосконалення ключових і професійних компетентностей протягом усього життя з урахуванням соціально-економічних вимог суспільства і запитів самої особистості.

Специфіка роботи фахівців соціономічних професій полягає в тому, що їхні професійні функції реалізуються у процесі взаємодії, яка передбачає вплив на людину, співпрацю з нею, узгодження певних аспектів, потребує вміння знаходити конструктивні стратегії спілкування, усвідомлено проникати в культуру співрозмовника, не втрачаючи при цьому власної індивідуальності.

Увага дослідниці зосереджена на підготовці майбутніх фахівців за спеціальностями «Журналістика» та «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», професійна діяльність яких ґрунтується на постійній, часом тривалій, взаємодії з людьми в різноманітних, у тому числі емоційно напружених і суспільно нестабільних ситуаціях. Зважаючи на це, фахівцям соціономічної сфери потрібно оволодіти не лише вміннями здобувати, обробляти, аналізувати й інтерпретувати інформацію, а й здатністю передавати її, впливаючи на свідомість людей, працювати в команді для вирішення професійних завдань тощо. У зв'язку з цим одним із провідних завдань їхньої професійної підготовки у закладах вищої освіти є формування в них компетентності щодо особливостей взаємодії у сфері професійної діяльності, принципів реалізації різних професійних ролей, умінь успішно виконувати свою роль в системі професійного середовища, тобто – у формуванні культури професійної взаємодії.

У контексті викладеного дисертаційне дослідження О. О. Панькевич «Формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери» є своєчасним і актуальним.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій,

сформульованих у дисертації

Аналіз тексту дисертації, автореферату і змісту роботи О. О. Панькевич дають підстави для висновку про наукову обґрунтованість і достовірність представлених результатів. Ґрунтовне вивчення дисертанткою наукової літератури (274 найменування, з них 12 – іноземними мовами), дало змогу достатньо висвітлити філософський, психолого-педагогічний та соціальний аспекти досліджуваної проблеми; у цьому контексті уточними зміст

понять «взаємодія», «професійна взаємодія фахівців соціономічної сфери» з метою з'ясування сутності ключового поняття дослідження «культура професійної взаємодії фахівців соціономічної сфери», визначити її структурні компоненти, критерії, показники та рівні їх сформованості в освітньому процесі ЗВО, творчо використати новітні форми і методи професійної підготовки для створення авторської експериментальної методики формування культури професійної взаємодії майбутніх журналістів та фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи і розроблення навчально-методичного забезпечення цього процесу.

Обґрунтованість одержаних О. О. Панькевич результатів забезпечується опорою на сучасні досягнення професійної педагогіки, теорії і методики професійної освіти, передового педагогічного досвіду підготовки фахівців соціономічної сфери у ЗВО, а також використанням комплексу дослідницьких методів, серед яких найбільш продуктивними вважаємо логіко-системний і порівняльний аналізи, узагальнення передового досвіду, теоретичне моделювання, які дали змогу перевірити дієвість та ефективність обґрунтованих педагогічних умов та авторської експериментальної методики формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери у процесі професійної підготовки у ЗВО.

Наукові положення, побудована модель, педагогічні умови і науково-методичне забезпечення щодо вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій шляхом формування у них культури професійної взаємодії, а також експериментальна методика її формування та методика діагностики рівня її сформованості у студентів ЗВО використовуються в освітньому процесі Одеського національного політехнічного університету, Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Донецького національного університету імені Василя Стуса, Тернопільського національного економічного університету, Київського університету імені Бориса Грінченка.

Аналіз змісту дисертації О. О. Панькевич свідчить про належний науковий рівень автора. Здобувач добре володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Зміст автореферату відображає зміст дисертації та досить повно висвітлює її суттєві аспекти, основні положення та висновки.

Рівень апробації результатів дослідження також є належним і підтверджується достатньою кількістю публікацій результатів дослідницької роботи у відповідних наукових виданнях та участю дисертантки в науково-практичних конференціях.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій

Достовірність і новизна результатів виконаної роботи забезпечені обґрунтованістю вихідних позицій, доцільним поєднанням теоретичних та емпіричних методів дослідження, ретельно проведеним об'єктивним аналізом одержаних результатів експериментального дослідження, оптимальною тривалістю роботи над дисертацією, а також достатньою апробацією наукових

здобутків на науково-практичних заходах різного рівня, успішним упровадженням результатів в освітній процес ЗВО.

Дисертанткою визначено й науково обґрунтовано сутність поняття «культура професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери» та її структуру (мотиваційно-ціннісний, професійно-когнітивний, комунікативно-мовленнєвий, поведінково-регулятивний, особистісно-творчий компоненти); виявлено критерії (спонукальний, знаннєвий, операційний, діяльнісний, суб'єктний) з відповідними показниками та схарактеризовано рівні (достатній, задовільний, низький) її сформованості; науково обґрунтовано педагогічні умови (забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату в студентській групі в процесі навчання; активізація професійно спрямованої взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери інтерактивними методами навчання; залучення студентів соціономічної сфери до організації конструктивної професійної взаємодії в позааудиторній роботі) та розроблено модель формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери; уточнено поняття «взаємодія», «професійна взаємодія фахівців соціономічної сфери». Подальшого розвитку одержала методика професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери у ЗВО.

Зазначимо, що рецензована праця сприяє пошуку шляхів вирішення важливої для теорії і методики професійної освіти дослідницької проблеми, що стосується формування культури професійної взаємодії майбутніх журналістів і фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи та становить підґрунтя для практичного вдосконалення їхньої професійної підготовки у ЗВО з урахуванням суспільних вимог до фахівців-соціономів.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях

Основні положення дисертації О.О. Панькевич відображено у 22 публікаціях, із яких 19 одноосібних, у тому числі: 5 статей – у фахових виданнях України, 1 – у науковому періодичному виданні іншої держави, 12 – апробаційного характеру, 4 – додатково відображають результати дослідження.

Структура, зміст, результати дослідження, основні висновки, викладені в авторефераті, відповідають і відображають основні положення дисертації.

Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Логіка і послідовність викладу тексту праці відповідає вирішенню поставлених дослідницею завдань.

У першому розділі «Теоретичні засади формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери» проаналізовано стан дослідження проблеми у науковій літературі, визначено сутність і структуру феномену «культура професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери», уточнено зміст понять «взаємодія», «професійна взаємодія фахівців соціономічної сфери», визначено компоненти, критерії та показники культури

професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери, обґрунтовано педагогічні умови формування означеного феномену.

Не викликає заперечень висновок дисертанта, що спільним для трудової діяльності фахівців соціономічної сфери є необхідність вирішувати професійні завдання, пов'язані із соціальними стосунками в суспільстві, зміст яких зосереджено на їх розвитку, регуляції, дослідженні соціальних закономірностей і тенденцій, збереженні, трансформації історично визначених і прийнятих у суспільстві форм культури й традицій на всіх рівнях соціальної взаємодії.

Слід відзначити п. 1.1 дисертації, в якому на основі філософського, психологічного, соціологічного та педагогічного аналізу дефініцій «культура», «взаємодія», «полісуб'єктна взаємодія», «професійна взаємодія» О. О. Панькевич обґрунтовує ключове поняття дослідження «культура професійної взаємодії фахівців соціономічної сфери». Розгляд досліджуваного феномена як полікультурного конструкта, складниками якого є культура спілкування, моральна, емоційна та конфліктологічна культура, а також медіакультура, переконливо аргументує їх комплексний вплив на здатність студентів до організації успішної взаємодії в обраній сфері. На особливу увагу, на нашу думку, заслуговує акцентування на культурі невербального спілкування, яке не лише сприяє більш емоційній передачі необхідної інформації співрозмовнику та посилює вплив на нього, а й може, за необхідності, допомогти скорегувати напрям дій для досягнення мети спілкування та забезпечити конструктивну взаємодію у професійній діяльності. Також слід відзначити включення до складу культури професійної взаємодії фахівців у галузі журналістики та інформаційної, бібліотечної та архівної справи медіакультури, оскільки в подальшому вони працюватимуть у сфері суспільних комунікацій, документо-інформаційних інституціях, консалтингових та PR-агенціях, інформаційно-аналітичних відділах підприємств, прес-центрах організацій різних напрямів діяльності, рекламних агенціях тощо.

У результаті ретельного аналізу цих складників у контексті проблеми дослідження сформульовано авторське визначення культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери як складного особистісного утворення, що характеризується усвідомленням сутності професійної взаємодії у соціономічній діяльності; потребою у професійній самореалізації, обізнаністю з правилами поведінки, прийнятих у професійному співтоваристві; наявністю відповідних соціономічній професії особистісних і професійних якостей; здатністю будувати конструктивну професійну взаємодію з партнерами по спілкуванню на підставі діалогічної взаємодії, толерантності і творчої діяльності, застосовувати комунікативні технології для продуктивної співпраці у процесі вирішення професійних завдань, впливати на інших людей, запобігаючи виникненню конфліктних ситуацій у спільній соціономічній діяльності.

Опираючись на сутнісний зміст ключового поняття, О. О. Панькевич виокремила у структурі культури професійної взаємодії майбутніх фахівців

соціономічної сфери мотиваційно-ціннісний, професійно-когнітивний, комунікативно-мовленнєвий, поведінково-регулятивний та особистісно-творчий компоненти, а також обґрунтувала критерії та показники оцінювання рівня їх сформованості у студентів.

На основі вивчення специфіки професійної діяльності журналістів та фахівців з інформації, бібліотечної та архівної справи, особливостей їхньої професійної підготовки у ЗВО, а також з урахуванням визначеної структури досліджуваного феномена, дисертантка запропонувала педагогічні умови формування культури їхньої професійної взаємодії: забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату в студентській групі у процесі навчання; активізація професійно спрямованої взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери інтерактивними методами навчання; залучення студентів соціономічної сфери до організації конструктивної професійної взаємодії у позааудиторній роботі. Обґрунтування кожної педагогічної умови супроводжується визначенням найбільш ефективних форм і методів її реалізації в освітньому процесі ЗВО.

У другому розділі – «Експериментальна робота з формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери в професійній підготовці» схарактеризовано рівні сформованості культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери, розроблено й апробовано діагностувальну та експериментальну методики, побудовано модель формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери в професійній підготовці, подано результати констатувального і прикінцевого етапів експерименту.

Слід відзначити, що О. О. Панькевич комплексно підійшла до розроблення діагностичного інструментарію дослідження (Таблиця 2.2., с. 117 дисертації): з'ясування рівнів сформованості культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери за кожним компонентом здійснювалося на основі визначених критеріїв та їх показників за допомогою застосування відповідних методик дослідження.

Результати констатувального етапу експериментального дослідження підтвердили необхідність організації цілеспрямованої педагогічної роботи з формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери і стали підґрунтям для побудови моделі вдосконалення професійної підготовки студентів-соціономів. Її реалізація в освітньому процесі ЗВО передбачала поетапне впровадження обґрунтованих педагогічних умов. Зокрема на теоретико-збагачувальному етапі упроваджувалася перша педагогічна умова, на практико-моделювальному – друга та на творчо-розвивальному – третя. Хочемо особливо наголосити на якісному підборі здобувачем педагогічного інструментарію для другого етапу методики.

До важливих практико орієнтованих результатів дослідження можна віднести розроблення методичного супроводу успішного формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери, адаптованого до системи їхньої професійної підготовки, який передбачає застосування

інтерактивних методів і сучасних педагогічних технологій в освітньому процесі ЗВО. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує авторський елективний курс «Основи формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери» і тренінг професійної взаємодії, які передбачають заняття у форматі кейс-стаді, ділової гри, вирішення конфліктних ситуацій, конкурсів тощо, і спрямовані не лише на збагачення студентів знаннями і вміннями, а й на їхній особистісний і професійний розвиток.

Обґрунтування педагогічних умов, створення моделі, авторської методики і науково-методичного забезпечення формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери дали можливість О. О. Панькевич суттєво наблизитися до розв'язання виявлених суперечностей і на прикінцевому етапі експериментального дослідження співставити реальний стан із бажаним.

Експериментальне дослідження мало на меті перевірку дієвості запропонованої моделі та ефективності обґрунтованих педагогічних умов і методики формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери. Кожен його етап забезпечувався відповідним навчально-методичним матеріалом, передбачав аналіз змісту та методів педагогічної роботи, результатів зрізів. Сумлінно розроблена програма організації та проведення експериментального дослідження забезпечила обґрунтованість і достовірність його результатів, отриманих завдяки якісному вирішенню поставлених О. О. Панькевич завдань.

Результати педагогічного експерименту засвідчили позитивну динаміку показників сформованості культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери за всіма критеріями після впровадження в освітній процес ЗВО авторських інновацій. Їх статистична значущість і невипадковість доведена за допомогою викоистання λ -критерію Колмогорова-Смирнова.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи теоретичну і практичну значущість отриманих О. О. Панькевич результатів, відзначимо деякі дискусійні положення, а також висловимо окремі побажання:

1. На нашу думку, мета (теоретично обґрунтувати й експериментально апробувати педагогічні умови...) не зовсім узгоджується із третім (Визначити й науково обґрунтувати педагогічні умови...) і четвертим (Розробити й апробувати модель та експериментальну методику...) завданнями. Можливо, в цьому полягає причина дещо завузького формулювання предмета дослідження, який потребує уточнення: відповідно до мети, гіпотези і завдань дослідження, предметом мали би бути педагогічні умови та методика формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери.

2. На с. 19 дисертації та с. 1 автореферату зазначається про виявлені в результаті аналізу практики професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери суперечності. У зв'язку з цим, доречно було б пояснити, чи вдалося автору їх розв'язати у процесі дослідно-експериментальної роботи.

3. Аналіз змісту дисертації та автореферату дає підстави для висновків, що дисертантка у дослідженні застосовує культурологічний, особистісний, аксіологічний, гуманістичний, суб'єктний та інші методологічні підходи. Проте вважаємо, що варто було б окреслити цей комплекс як методологічну основу дослідження та відобразити її в моделі щоб значно посилювало б його методологічну спрямованість дослідження та надало моделі цілісності.

4. Заслуговує на увагу підрозділ 2.1 дисертації, в якому на достатньому науково-педагогічному рівні розроблено діагностичний інструментарій дослідження. Вважаємо, що включення у модель діагностично-оцінювального апарату (критерії, показники та рівні сформованості культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери) додало б їй цілісності, увиразнило б її практичну спрямованість і закономірність результату.

5. Додатки В і Ж містять програму розробленого автором елективного курсу «Основи формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери» та тренінгу професійної взаємодії відповідно, які позиціоновані як засоби реалізації педагогічних умов та успішно апробовані під час педагогічного експерименту. Запропоноване науково-методичне забезпечення суттєво підсилює практикоорієнтованість дослідження і становить його практичну значущість. У зв'язку з цим зазначимо, що на цих авторських доробках варто було б акцентувати у загальних висновках, зокрема в контексті обґрунтованих педагогічних умов.

6. На нашу думку, порівняльні результати, відображені в таблицях 2.18, 2.21, 2.27 (сс. 137, 178, 198 дисертації) та на с. 13 автореферату, для більш наочного сприймання динаміки формування культури професійної взаємодії доречно було б подати у вигляді стовпчикових діаграм.

7. Загальні висновки бажано би було подати у більш креативній формі та узгодити їх із завданнями: на нашу думку, у цьому контексті доречно об'єднати перший і другий, а також п'ятий і шостий висновки.

Висловлені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження О. О. Панькевич і є приводом для наукової дискусії.

Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації

Структурна побудова і зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації.

Загальний висновок

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертація Панькевич О. О. «Формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери» заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам п. 9, 11, 12 і 13 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. зі змінами та доповненнями згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. щодо кандидатських дисертацій та

іншим інструктивним вимогам МОН України, а її автор – Панькевич Олена Олександрівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
професор кафедри практичної психології та педагогіки
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності

Руденко Л. А.

Підпис засвідчую

Проректор з науково-дослідної

А.Д.Курчи